

Голові разової спеціалізованої вченої
ради PhD 12680
Маріупольського державного
університету
д.е.н., доценту,
професору кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин
Панченку Володимиру Григоровичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора, завідувача
кафедри світової економіки Державного торговельно-економічного
університету Дугінець Ганни Володимирівни на дисертаційну роботу
Калініна Владислава Валерійовича на тему
«Транснаціоналізація трудових потоків в умовах глобалізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні
відносини»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами

Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується активізацією процесів глобалізації, що зумовлює посилення транснаціонального характеру економічних зв'язків і взаємодій, спричиняючи системну трансформацію міжнародного ринку праці. Питання трудових ресурсів забезпечення економічної діяльності на всіх рівнях все більше визначається можливостями міжкраїнового переміщення робочої сили і становленням транснаціонального характеру трудових взаємодій. В умовах набуття міжнародною трудовою міграцією характеру транснаціональних трудових потоків перед країнами постає завдання пошуку оптимальних шляхів включення до системи світового поділу праці, що свідчить про актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність дисертаційної роботи Калініна В.В. підтверджується її виконанням в рамках тематики наукових досліджень кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Маріупольського державного університету: наукової теми «Економічна безпека країн Європи в умовах сучасних глобальних трансформацій» (номер державної реєстрації 0124U001500) – автором здійснено дослідження глобальних передумов формування транснаціональних трудових потоків та ідентифіковано новітні тенденції транснаціоналізації трудових ресурсів в умовах глобалізації ринку праці; а також тематики кафедри економіки праці Маріупольського державного університету: наукової теми «Світовий ринок праці в умовах глобальних трансформацій економічного розвитку» (номер державної реєстрації 0122U201429) – дисертантом проведено аналіз

транснаціональних трансформацій трудових ресурсів у системі світового ринку праці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертаційній роботі Калініна В.В., забезпечено комплексом загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: діалектичного методу наукового пізнання, методу теоретичного узагальнення, методів структурно-функціонального та системного аналізу, економіко-математичного моделювання тощо, а також обумовлено широкою інформаційною та джерельною базою роботи (250 найменувань), опрацюванням великої кількості аналітичних матеріалів міжнародних установ і організацій (ООН, ОЕСР, МОП, МОМ та ін.), аналітичних центрів, наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених з питань глобалізації, транснаціоналізації, міжнародного ринку праці, трудової міграції.

Обґрунтованість викладених наукових положень визначається також чіткою логіко-структурною схемою роботи, вдалою постановкою мети та задач дослідження, відповідністю отриманих висновків поставленим завданням.

Достовірність та новизна отриманих результатів

Достовірність отриманих результатів забезпечено їх теоретичною і методологічною обґрунтованістю і підтверджено широкою апробацією на науково-практичних конференціях, а також публікацією результатів проведеного дослідження у наукових фахових виданнях України і періодичних наукових виданнях країн ЄС (Литва).

Робота містить низку науково нових результатів, які є внеском дисертанта в економічну науку. Найбільш вагомим науковим результатом, що демонструє особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми та характеризує новизну представленої роботи, є висловлення та аналітичне й емпіричне підтвердження *гіпотези щодо транснаціональної конвергенції трудових ресурсів у глобальному масштабі* (с. 62) як результату накладання один на одного територіального та виробничого чинників транснаціоналізації трудових ресурсів.

Крім того, дисертант розвиває понятійно-категоріальний апарат за тематикою дослідження, наводячи пропонувані визначення базових категорій «глобалізація» (с. 49), «транснаціональна компанія» (с. 53).

Як приращення наукового знання слід оцінити запропонований *концепт регулювання національних ринків праці в умовах глобалізації* (с. 160), який окреслюючи напрямки міжнародного співробітництва у сфері регулювання ринку праці, визначає формат вбудованості регуляторного механізму національного рівня в систему глобальних трудових ресурсів.

Науково новим результатом є також розроблена *концептуальна схема формування транснаціонального конструкту трудових ресурсів у системі світового ринку праці*.

системі глобального ринку праці (с. 163), яка ідентифікуючи особливості трудових потоків на глобальному, регіональному, макро-, мікрорівні, визначає транснаціональний формат трудових потоків у глобальному вимірі.

Вперше в економічній науці ідентифіковано *транснаціоналізацію як трудовий феномен*, який є проявом детермінуючого впливу на ринок праці глобальних ланцюгів створення вартості (с. 71), що обумовило змістовний конструкт понять «транснаціоналізація трудових потоків простору», транснаціоналізація трудових потоків» тощо.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження транснаціоналізації трудових потоків та розробці концептуальних положень трудового забезпечення на різних рівнях глобальної економічної системи.

Практичне значення результатів полягає в тому, що отримані теоретичні результати і висновки доведено до рівня конкретних рекомендацій, прикладне спрямування яких підтверджується їх використанням на державному, регіональному рівні, рівні підприємств і організацій: в діяльності Державного Центру зайнятості (довідка №33/1031/11444-25 від 08.12.2025 р.), Департаменту економічного розвитку, промисловості та інфраструктури Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка №06.1-10/990 від 25.09.2025 р.), Івано-Франківської торгово-промислової палати (довідка №304/01/07-16-1 від 21.11.2025 р.), Офісу міграційної політики (довідка №72/5 від 07.08.2025 р.), Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування (довідка №125/2-10 від 16.07.2025 р.), ТОВ «Весмак» (довідка №27/1-7 від 14.11.2025 р.), ТОВ «Коляр-експорт» (довідка №124/1/5-7 від 11.12.2025 р.).

Практична цінність отриманих результатів підтверджується впровадженням певних положень у навчальний процес Маріупольського державного університету в рамках дисциплін «Транснаціоналізація світової економіки», «Міжнародні економічні відносини», "Глобалізаційні процеси в системі світового ринку праці", "Трудовий захист економіки" (довідка №01-25/03 від 12.01.2026 р.).

Повнота викладу наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях за темою дисертації

Ключові результати дисертаційної роботи Калініна В.В. знайшли своє відображення у періодичних наукових виданнях України і країн ЄС, а також у збірниках тез доповідей науково-практичних конференцій.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 25 наукових роботах у тому числі 8 статтях у наукових фахових виданнях України, з них 1 стаття у виданні України категорії А, 2 статті у науковому періодичному

виданні інших держав (Литва). Матеріали дисертації достатньою мірою апробовано – опубліковано в матеріалах 15 науково-практичних конференцій.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Оцінка змісту анотації та основних положень дисертації Калініна Владислава Валерійовича свідчать про їх повну ідентичність в частині відтворення інформації щодо методології дослідження, основних ідей, способів аргументації викладених положень і результатів.

Дисертаційну роботу Калініна В.В. перевірено на унікальність тексту за допомогою онлайн сервісу пошуку плагіату «StrikePlagiarism», порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 250 найменувань. Завдання дослідження повністю відповідають темі дисертації, об'єкту, предмету та меті дослідження.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження транснаціоналізації трудових потоків в умовах глобалізації.

У п. 1.1 дисертант аналізує методологічні основи закономірностей формування і розвитку глобалізації: досліджує глобалізацію як багатовимірний процес, вивчає погляди вчених на визначення явища глобалізації (с. 32-37, с. 43-47); виокремлює наслідки і якісно нові риси процесу глобалізації (с. 38-40); аналізує типологію взаємодії глобального і локального, виокремлюючи дивергентно-конвергентну роль транснаціоналізації у розвитку глобалізації, наголошуючи, що глобалізація виступає об'єктивним процесом трансформації міжнародного поділу праці (с. 41-43), формою якого виступає транснаціоналізація трудових відносин (с. 47-48). З урахуванням вищезазначеного, запропоновано авторське визначення *глобалізації* як поширення у планетарному масштабі процесів якісного перетворення міжнародної економічної взаємодії, які через комплекс змін транснаціонального характеру сприяють трансформації міжнародного поділу праці та становленню єдиного глобального трудових простору (с. 49).

У п. 1.2 досліджено теоретичні засади розвитку транснаціоналізації як трудових феномену: ґрунтовано, що об'єктивні умови глобалізації фактично обумовлюють набуття міжнародними економічними відносинами формату транснаціональної системи (с. 50-51); на основі аналізу наявних трактувань ТНК надано визначення *транснаціональної компанії* як суб'єкта глобальної економіки, стратегія міжнародного розвитку якого спрямована на максимізацію переваг діяльності на ринках країн присутності (с. 51-53); відштовхуючись від аналізу сучасних концепцій формування та функціонування ТНК, новітніх ознак глобальних ТНК, тенденцій становлення

і розвитку транснаціональних корпорацій, зроблено висновок про становлення на сучасному етапі транснаціональної моделі трудоворесурсного забезпечення (с. 54-59), висловлено *гіпотезу* щодо транснаціональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення у глобальному масштабі (с. 61-62).

У п. 1.3 визначено системологічні передумови формування транснаціональних трудоворесурсних потоків в умовах глобалізації: обґрунтовано, що в системі сучасного світового ринку праці міграція трудових ресурсів перетворюється на систему формування *міжнародних трудоворесурсних потоків* (фізичних і віртуальних) (с. 64-65); підкреслено, що характер впливу трудової міграції на ринок праці буде визначатись залежно від соціально-економічної ситуації в країнах походження і призначення мігрантів, виділено транснаціональну міграцію як форму обмінної міграції (с. 66-67): на основі дослідження теорій і функцій міжнародної трудової міграції зроблено висновок, що феномен *транснаціоналізації трудоворесурсного забезпечення*, втілюючи детермінуючий вплив глобальних ланцюгів створення вартості на функціонування світового ринку праці і визначаючи формат вирішення питань трудоворесурсного забезпечення на всіх рівнях глобальної економічної системи у стратегічному вимірі (с. 68-71).

Другий розділ присвячено питанням аналізу трансформації транснаціональних трудоворесурсних потоків в системі глобального трудоворесурсного забезпечення.

У п. 2.1 досліджено глобальні передумови формування транснаціональних трудоворесурсних потоків: зроблено висновок, що за нерівності трудоворесурсного ландшафту в світі (демографічний чинник) активізуються процеси трудоворесурсного заміщення у глобальному масштабі (с. 80-84); на основі аналізу тенденцій розвитку світового ринку праці (за групами країн з різним рівнем доходу та у географічному розрізі) (с.85-111) зроблено висновок про структурну декомпозицію світового трудоворесурсного простору, про утворення глобального контуру трудоворесурсного забезпечення у світовій економіці (с. 111), наголошено, що в ситуації глобального трудоворесурсного дефіциту *транснаціональні корпорації* та пов'язані з ними структури беруть на себе ініціативу вирішення завдання трудоворесурсного забезпечення, утворюючи мережу міжнародного внутрішньокорпоративного (транснаціонального) переливу робочої сили (с. 112).

У п. 2.2 проаналізовано транснаціональні трансформації трудоворесурсного забезпечення в системі світового ринку праці: констатовано формування транснаціонального контуру трудоворесурсної взаємодії (с. 112-113), явища транснаціоналізації трудоворесурсних потоків (с. 113-114); підкреслено, що додаткового імпульсу транснаціоналізації трудоворесурсного забезпечення надало перетворення закордонних філій ТНК на фактичну частину національних економік приймаючих країн (с. 119); в результаті аналізу процесів міжнародної трудової міграції (с. 121-127) зроблено висновок, що територіальний та виробничий чинники транснаціоналізації, накладаючись один на одного, утворюють транснаціональний контур трудоворесурсного

забезпечення (с. 128), що підтвердило аналітично *гіпотезу* щодо транснаціональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення у глобальному масштабі.

У п. 2.3 ідентифіковано новітні тенденції транснаціоналізації трудоворесурсного забезпечення на етапі глобалізації: констатовано посилення віртуалізації трудових відносин, формування нових людиноцентричних цифрових екосистем; відзначено, що в рамках процесу загальної трудової міграції виокремлюються потоки кваліфікованої і висококваліфікованої робочої сили (с. 141-145); зроблено висновок щодо становлення транснаціональної моделі міжнародної міграції як рушійної сили глобального економічного розвитку і наслідку переходу від трудоворесурсних відносин у форматі brain drain – brain gain (відтік мізків – приплив мізків) до формату brain sharing (обмін мізками) (с. 145).

Третій розділ присвячено аспектам формування новітнього світового конструкту трудоворесурсного забезпечення.

У п. 3.1 запропоновано бачення транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення в системі глобального ринку праці: наголошено, що в основі транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення лежать об'єктивні вимоги пристосування національних ринків праці до глобалізованих умов використання робочої сили (с. 151-152); обґрунтовано необхідність при регулюванні ринку праці на національному рівні враховувати об'єктивні тенденції формування глобального трудоворесурсного простору (с. 154-155); запропоновано концепт регулювання національних ринків праці в умовах глобалізації, який в своїй основі спирається на гармонізацію напрямів державного регулювання ринку праці та напрямів економічної політики ТНК (с. 159-160); розроблено концептуальну схему транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення в системі глобального ринку праці (с. 163), яка враховує особливості транснаціоналізації трудоворесурсних потоків на глобальному, регіональному, макро-, мікрорівні.

У п. 3.2 здійснено емпіричний аналіз параметрів трудоворесурсного забезпечення в умовах глобалізації ринку праці: базуючись на результатах оцінки ступеня міжрегіональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення за допомогою регіонально-агрегованої статистичної вибірки (індикаторний вимір, просторовий вимір, часовий вимір даних) (с. 164-182), кількісно підтверджено гіпотезу щодо транснаціональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення у глобальному масштабі.

У п. 3.3 визначено напрямки удосконалення регулювання міжнародного ринку праці з урахуванням аспектів транснаціоналізації трудоворесурсних потоків: відштовхуючись від розуміння регулювання міжнародного ринку праці як діяльності держав, наддержавних інституцій і транснаціональних структур щодо застосування міжнародних норм і стандартів у сфері використання праці у глобальному трудоворесурсному просторі (с. 184), обґрунтовано, що одним із ключових аспектів регулювання національних ринків праці в умовах глобалізації має стати врахування аспектів транснаціоналізації потоків робочої сили з метою призупинення міграційних втрат країн (с. 187); враховуючи той факт, що

внутрішньофірмові ринки праці ТНК виступають складовими транснаціонального конструкту трудоворесурсного забезпечення (с. 188), розроблено структурну схему трудоворесурсного забезпечення внутрішньокорпоративного ринку праці ТНК (с. 190).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

1. Як зазначено на с. 55 роботи, в умовах глобалізації ТНК виступають найбільш активним суб'єктом формування системи світового поділу праці, реалізуючи свій вплив на міжнародній арені через трудоворесурсну складову (с. 57). Дійсно, на етапі глобалізації транснаціоналізація все більше детермінується впливом трудоворесурсного чинника. Фактично мова йде про становлення універсальної транснаціональної моделі трудоворесурсного забезпечення, як зазначено на с. 59. І хоча автор в п. 1.2 достатньо детально описує зміст даної моделі через дуалістичну концепцію процесу інтернаціоналізації, доміанти та форми транснаціоналізації бізнес-діяльності і т.і., висловлюючи гіпотезу щодо транснаціональної конвергенції трудоворесурсного забезпечення у глобальному масштабі (с. 62), дослідження лише виграло б, якщо б зазначена модель отримала певне візуальне втілення.

2. Дійсно, слід погодитись з автором, що в новітній системі продукування економічного результату домінуючу роль все більше відіграє трудоворесурсна складова (с. 63-64), а міграція трудових ресурсів в системі сучасного світового ринку праці перетворюється на систему формування міжнародних трудоворесурсних потоків (фізичних і віртуальних) як форми мобільності людських ресурсів відповідно до спрямованості і масштабів діяльності центрів економічного розвитку (с. 64, с. 66). Очевидно, що це трансформує зміст функцій міжнародної трудової міграції (прискорювальної, розподільчої, об'єднуючої, селективної, консолідувальної, потокоутворювальної). Однак, характеризуючи дані функції, автор обмежується констатацією усталеного їх змісту (рис. 1.11), хоча і зазначає, що наповнення функцій розширюється (с. 69).

3. В п. 2.1 дисертант здійснює всебічний аналіз тенденцій розвитку світового ринку праці на етапі глобалізації, результати якого демонструють наявність чітких передумов зростання неформальної зайнятості: майже половина доходів у структурі світового ринку праці не є трудовими доходами (с. 88, рис. 2.9). Чи може це свідчити про те, що частина мігрантів у структурі потоків робочої сили поповнює неформальний сектор економіки в приймаючих країнах? Відповідь на дане питання вбачається тим більш важливою, що, по-перше, на ринку праці, як зазначає автор на с. 109, очевидним є взаємозв'язок рівня добробуту і рівня неформальної зайнятості, а по-друге, близько 20% молоді в світі належить до категорії NEET (молодь, яка не працює і не навчається) (с. 90, рис. 2.13 на с.91), спричиняючи в умовах глобального трудоворесурсного дефіциту додатковий попит на робочу силу через незадіяність вказаної категорії трудових ресурсів у продукуванні економічного результату.

4. Результати дослідження передумов формування транснаціональних трудових потоків (п. 2.1) свідчать про структурну декомпозицію світового трудових потоків простору, як в залежності від рівня доходів країн, так і в географічному вимірі. За даних умов цілком логічно, що транснаціональні корпорації та пов'язані з ними структури утворюють мережеві канали переміщення робочої сили, що призводить до кардинальних змін в системі трудових потоків забезпечення на всіх рівнях, як вказано на с.112, до утворення транснаціонального контуру трудових потоків взаємодії. Не піддаючи сумніву висновки автора, логічним вбачається надання визначення «транснаціональний контур трудових потоків взаємодії», що стало б ще одним науковим здобутком автора.

5. Важливим результатом проведеного дослідження є висновок щодо формування транснаціонального контуру трудових потоків забезпечення (с. 145), в рамках якого відбувається перехід від трудових потоків відносин у форматі “brain drain – brain gain” (відтік мізків – приплив мізків) до формату “brain sharing” (обмін мізками), що становить сутність транснаціональної моделі міжнародної міграції. Одночасно на с. 185, наголошуючи на необхідності регулювання міграції на науковій основі, автор говорить про ймовірність активізації явища “brain drain”. Очевидно, що в умовах посилення трудових потоків дефіциту в світі, перш за все, у висококваліфікованому сегменті, запит на інтелектуальні ресурси буде зростати, однак потребує додаткових пояснень, чи йдеться про вказану категорію трудових ресурсів в цілому, чи треба в регуляторному контексті зосередити увагу на прив'язці у професійному вимірі до драйверів економічного розвитку, які будуть визначати напрями структурно-господарських перетворень на осяжну перспективу (середньострокову, довгострокову тощо).

6. Додаткової аргументації потребує позиція автора стосовно визначальної ролі держави у взаємодії національних економік і ТНК (с. 150), оскільки нижче (с. 162) наголошується, що трудові потоки забезпечення транснаціональних структур повинно спиратись на інституційну рамку, окреслену документами ООН, МОП, ОЕСР тощо, тобто на створення інституційної рамки на глобальному рівні.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Калініна Владислава Валерійовича на тему «Транснаціоналізація трудових потоків в умовах глобалізації» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та методологічному рівні, що містить наукову новизну та має практичне значення, в якому вирішено важливу наукову задачу удосконалення теоретико-методологічних засад дослідження явища транснаціоналізації трудових потоків та розробки організаційно-концептуального конструкту трудових потоків забезпечення у глобальній економіці.

Поставлену у дослідженні мету досягнуто, основні завдання успішно вирішено. Теоретичні положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими і достовірними, викладеними у логічній послідовності. Анотація розкриває

основні положення та висновки дисертаційної роботи і відповідає структурі та змісту дисертації.

Актуальність теми дослідження, теоретичне і практичне значення роботи, ступінь наукової новизни отриманих результатів свідчать, що дисертація на тему «Транснаціоналізація трудових потоків в умовах глобалізації» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор Калінін Владислав Валерійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» з галузі знань 29 «Міжнародні відносини».

Офіційний опонент:
завідувач кафедри світової економіки
Державного торговельно-економічного
університету
доктор економічних наук, професор

Ганна ДУГІНЕЦЬ

Засвідчую
Підпис Г. Дугінець засвідчую
Начальник відділу кадрів Н. Шубенко 05 травня 2026